

**СОЦИАЛНИ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ОБЩИНИТЕ В НАЧАЛОТО
НА XXI^{ВИ} ВЕК – СЪСТОЯНИЕ И ПРОМЕНИ**

Целта на студията е да се установят, анализират и оценят състоянието и развитието на социалните различия между българските общини през периода 2001-2002 г. Конкретните изследователски задачи се свеждат до извършването на:

- анализ и оценка на подреждането и диференцирането на общините по избрани социални показатели през 2002 г.;
- анализ и оценка на динамиката на промените в подреждането и в диференцирането на общините през периода 2001-2002 г.;
- обобщения и изводи, отнасящи се до състоянието и промените в социалните различия между общините през наблюдавания период;
- обобщения и изводи за идентифицираните промени в социалните различия между общините през наблюдавания период в сравнение с периода 1998-2000 г.

Въз основа на модел, основаващ се на таксономичния метод, са изчислени и анализирани обобщаващи оценки за социалното състояние на общините. Оценките се основават на статистическа информация за следните показатели: облагаеми доходи на един жител; размер на изплатените социални помощи на един жител; дял на населението в режим на водоползване от водоснабденото население (%); лекарски практики/1000 жители и стоматологични практики/1000 жители.

JEL: I38, O18, R13

1. Контекстът на промените в социалните различия между общините

Макроикономическият контекст на промените в изследваните териториални социални различия през последните няколко години се характеризира със следното:

- устойчив икономически растеж – от 2000г. насам темпът на растеж постоянно е над 4%, като през 2004 г. той е 5,5%, с което БВП достигна 38 008.4 млн. лв.;
- относително ниска инфлация – средногодишната инфлация е намаляла от 5.8% през 2002 г. на 2.3% през 2003 г. Отчетената средногодишна инфлация за 2004 г. е 6.15%;
- тенденция към нарастване броя на заетите лица – през първите девет месеца на 2004 г. заетите на възраст 15-64 години са средно 2 878.9 хил., или с 92.1 хил. повече спрямо същия период на 2003 г.

¹ Георги Шопов е ст.н.с. д-р в Икономически институт на БАН, секция "Макроикономика", тел: 9875879, факс: 9882108.

Запазва се тенденцията от 2002 г. на плавно нарастване на коефициента на заетост – през 2004 г. той е 43.8% при 42.4% за 2003 г.;

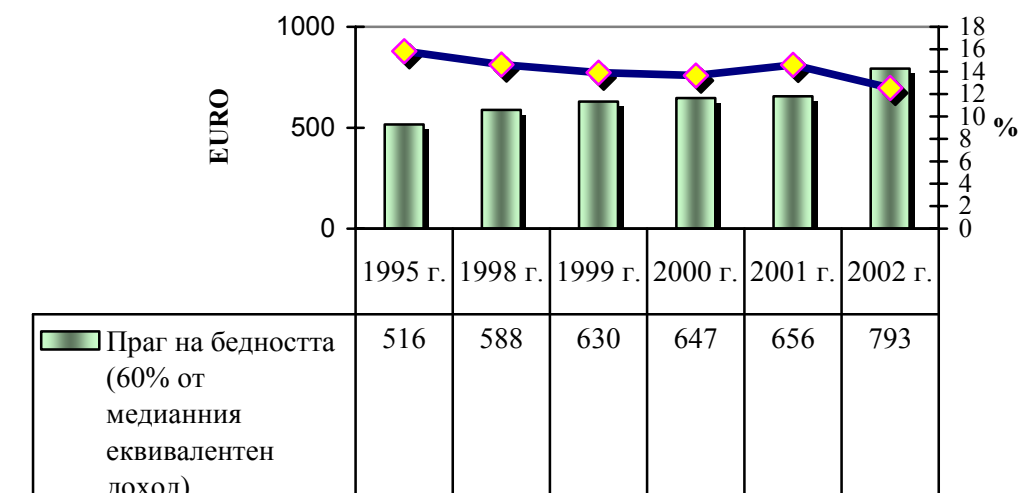
- намаляване на безработицата – от почти 18% в края на 2000 г. тя е вече 13.13% през януари 2005 г. и под 10% през юли 2005 г. (по данни на Агенцията по заетостта). Все още обаче равнището на безработица у нас е по-високо от средното за страните-членки на ЕС, което е 9.1% през 2003 г.

Въпреки положителните промени в основни макроикономически показатели все още реалният брутен вътрешен продукт на човек (в PPP) е твърде нисък. През 2003 г. той е 29.7%, а за 2004 г. – около 30.8% от средното равнище на ЕС 25, което означава, че България остава една от най-бедните страни в Европа.

По данни за 2002 г. 12.55% от българското население, или над 980 хил. човека, живеят под относителния праг на бедност (определян като 60% от медианния еквивалентен доход²). Това е най- ниското равнище за периода след 1995 г., когато се установява относително трайна тенденция към намаляване обхвата на бедността (вж. фиг. 1).

Фигура 1

Средногодишен праг на бедност на еквивалентна единица и обхват на бедността (1995-2002 г.)

Източник: НСИ.

² Този метод за установяване равнището на относителна бедност е възприет от ЕВРОСТАТ и се прилага от Националния статистически институт (НСИ) въз основа на резултатите от наблюдението на домакинските бюджети. При изчисленията се използва скала на еквивалентност, за да се отрази икономията от ресурси в резултат от съвместното съжителство на лица в едно домакинство. Това е частта от доходите, която се разходва за материални блага, еднакво необходими, неделими и полезни за всички членове на домакинството. Например разходите за покупката на дълготрайни предмети за потребление (телевизор), заплащането на отоплението и осветлението в дома и т. н. Използва се еквивалентната скала на ЕВРОСТАТ: 1 за първи член на домакинството; 0.5 за всеки следващ възрастен член; 0.3 за дете под 14 години. При равни други условия превръщането на домакинствата в еквивалентни единици ги прави коректно сравними.

Делът на бедното население в България е съпоставим с този в други европейски държави. През 1999 г. например у нас под относителния праг на бедност живеят 13.9% от домакинствата, а в страните от ЕС и в страните-кандидатки той е 15%. Съществени обаче са различията в абсолютните измерения на този праг на бедност. През 1999 г. в страните-кандидатки той е 1475 евро, а в тези от ЕС – 7334 евро, което е съответно 2.3 и 12 пъти повече в сравнение с България. Това показва, че бедните хора у нас са в няколко пъти по-тежко положение от бедните в други европейски държави.

Оценката на обхвата на бедността според прага на абсолютна бедност показва, че през 2001 г. едва 0,1% от населението е имало доходи под USD 1 PPP на ден. Ако се използва по-висока линия за определяне на абсолютната бедност – под USD 2.15 PPP доходи на ден, делът на крайно бедните нараства между 2.3% (по оценки на НСИ³) и 7.9% (по оценки на Световната банка⁴). Бедността през 2001 г. в голяма степен е концентрирана в селските райони – по данни от изследването на СБ две трети от бедните са селски домакинства.

Според резултатите и оценките от Многоцелевото наблюдение на домакинствата, проведено от НСИ през 2003 г., 14% от българското население или около 1114 хил. човека живеят под прага на бедност (определен като 60% от общия месечен потребителски разход на едно лице в домакинството, или около 52 евро⁵). За сравнение прагът на бедност е 2.8 пъти по-нисък спрямо 10-те новоприсъединили се страни и 13 пъти по-нисък от този за другите, предишни 15 страни-членки на Европейския съюз. В регионално отношение има значителни различия – в някои административни области делът на бедните е под средния за страната – например в София-град (1.8%), област Варна (10%), а в други е значително по-висок – например в област Силистра (21.7%).

На тази основа може да се заключи, че през следващите години едно от основните предизвикателства пред социалната и икономическата политика е бедността в страната да се намали като: първо, приоритетно се ограничи обхватът на абсолютната и на относителната бедност и второ, се намали “ножицата” между прага на относителна бедност в България и другите европейски държави (особено новите страни-членки на ЕС).

Има все пак основания да се твърди, че започналите на прага на новото хилядолетие положителни тенденции в жизненото равнище на населението през следващите години се развиват и стабилизираха.

Първо, минималната и средната работна заплата поддържат постоянна положителна тенденция към нарастване (вж. табл. 1).

³ Вж. България. Индекс на човешкото развитие: общините в рамките на областта. С., ПРООН, 2002, с. 12.

⁴ Вж. България. Оценка на бедността. Доклад №24516 на Световната банка, с. 34.

⁵ Методиките, по които е определен обхватът на бедността през 2002 и 2003 г., са различни.

Таблица 1

Развитие на номиналните заплати (2000-2004 г.)

	2000 г.	2001 г.	2002 г.	2003 г.	2004 г.
Минимална работна заплата (BGN)	79	100	100	110	120
Средна работна заплата (BGN)	224	240	258	273	302
<i>Индекс (2000=100)</i>					
Минимална работна заплата (BGN)	100	127	127	139	152
Средна работна заплата (BGN)	100	107	115	122	135
<i>Вериген индекс (предходна година =100)</i>					
Минимална работна заплата (BGN)	100	126.6	100.0	110.0	109.1
Средна работна заплата (BGN)	100	107.1	107.3	106.1	110.3
ИПЦ	110.3	107.4	105.8	102.3	106.1
Индекс на промените на реалните доходи (%)					
Минимална работна заплата (BGN)		117.9	94.5	107.5	102.8
Средна работна заплата (BGN)		99.8	101.4	103.7	104.0

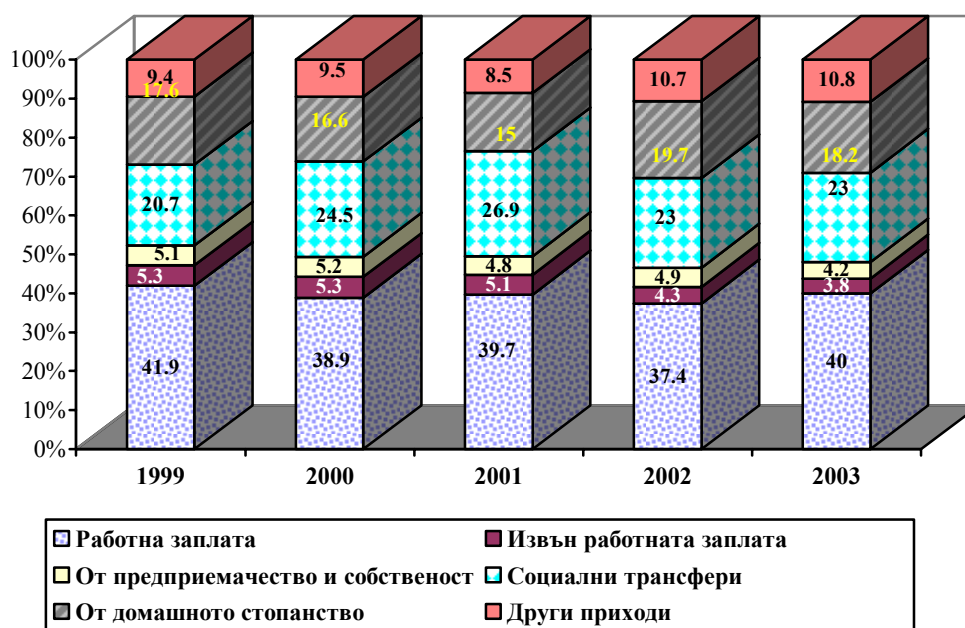
Второ, за промените в **структурата на доходите** на домакинствата е характерно следното (вж. фиг. 2):

- Работната заплата остава най-значителният източник на доходи за населението. Въпреки че през 2002 г. тя регистрира своята минимална стойност в структурата на доходите, тенденцията към намаляване на нейния дял е повече от колеблива, тъй като веднага през следващата година е налице рязко увеличаване до стойности, характерни за края на 90-те години. Продължилата рестриктивна политика в областта на работната заплата (изразяваща се в строго дозирано увеличаване на минималното възнаграждение, предпазливо коригиране на заплатите в бюджетната сфера, които традиционно изостават от заплащането в реалния сектор, регулиране на средствата за работна заплата в държавни предприятия) допринесе за нейния относително нисък растеж, а с това – за ограничаване на покупателните възможности на наемните работници и техните семейства.
- Неголям и неустойчив в развитието си е делът на доходите от предприемачество и собственост. Населението продължава да разчита повече на доходите от наеман труд, отколкото на собствена предприемаческа дейност. Същевременно обаче това е индикатор за условията за развитие на устойчив собствен бизнес и осигуряването на “независими” доходи през анализирания период.
- След период на постоянно нарастване 2002 г. бележи съществен спад в дела на социалните трансфери (пенсии, обезщетения, помощи, семейни добавки). Той в най-голяма степен се дължи на намаляване дела на обезщетенията при безработица (свързано със съкращаване броя на получаващите ги безработни лица и на целевото изплащане на семейни добавки). Понижаването на дела на социалните трансфери в случая не може да се интерпретира като положително намаляване на зависимостта на населението от тях. Тези трансфери, въпреки че имат съществено значение за ограничаване на бедността, все още нямат въздействието, което подобни разходи постигат в страните от ЕС.

- Независимо от годишните колебания през наблюдавания период, дялът на доходите от домашно стопанство остава сравнително висок (почти 1/5). Подобна натурализация на доходите е проява на типичната за последните 15 години индивидуална стратегия на българското семейство и домакинство. Тя е амортизатор на шоковете, произтичащи от свиването на заетостта, намаляването на доходите и растежа на цените. Намаляването на възможностите за заетост, “предпазливостта” и неголемият мащаб на индивидуалното предприемачество са фактори, които пренасочват свободната работна сила и пенсионерите (особено в селата) към икономическа дейност в домашното стопанство. Подобна тенденция обаче е предпоставка за “атомизация” на стопанските връзки, за икономическо и социално изключване на лицата, ангажирани в развитие на домашното стопанство.

Фигура 2

Структура на доходите средно на лице от домакинството

Допълнителният анализ показва, че за структурата на доходите на най-бедния децил са характерни следните особености:

- по-голяма зависимост от социални трансфери (36,6% през 2002 г.) и особено от социални помощи (8%);
- по-нисък дял на работната заплата (под 30%);
- по-малко значение на доходите от домашно стопанство (9,7%).

Това означава, че тези хора в голяма степен разчитат на помощта на държавата.

През последните няколко години доходната диференциация нараства, след като през периода 1995-2000 г. тенденцията беше към понижаване: през 1995 г. коефициентът на Джини е 0.360, през 1997 г. – 0.341, през 2000 г. – 0.310, през 2001 г. – 0.317, а през 2002 г. се приближава до равнището от 1997 г. По-колебливи и не толкова силно изразени са промените в съотношението между еквивалентния доход на първите два най-бедни и последните два най-богати децила от населението: през 1998 г. съотношението е 1:3.76, през 1999 г. – 3.63, през 2000 г. – 1:3.59, през 2001 г. – 1:3.64 и през 2002 г. – 1:3.53.⁶ През следващите години задълбочаването на диференциацията и на поляризацията на населението според неговия доход най-вероятно ще продължи.

Трето, промените в **структурата на разходите** средно на лице в домакинството илюстрират зараждането на някои важни положителни тенденции:

- постепенно съкращаване дела на разходите за храна – от 54.3% през 1997 г. на 42.5 през 2002 и 40% през 2003 г.;
- намаляване дела на разходите за данъци – съответно от 5.1 на 3 и 3.1%;
- постепенно нарастване на дела на разходите, свързани с образованието, свободното време и отдиха – съответно от 1.8% на 3.5% през 2003 г.

Заедно с това обаче:

- делът на разходите за храна остава все още сравнително висок спрямо развитите страни;
- повишават се разходите за жилища, вода, електроенергия и горива (най-вече поради увеличените цени на тока и водата, които ще продължат да растат) – от 8.8 на 14.1%;
- в структурата на разходите се проявява ясно изразена сезонност. Например през лятото независимо от поевтиняването на плодовете и зеленчуците делът на разходите за храна се увеличава – главно във връзка с приготвянето на зимнина. През зимата делът на разходите за здравеопазване и на групата разходи “Жилища, вода, електроенергия и горива” нараства със 7-8 пункта за сметка главно на разходите за храна. В началото на учебната година през есента, делът на разходите за образование нараства отново за сметка главно на разходите за храна.

Изводът е, че при ниското равнище на своите доходи, част от домакинствата са принудени “да отгладуват” всяко допълнително напрежение в техните бюджети, предизвикано от по-високи сезонни разходи.

Разходите на най-нискодоходния децил през последните години значително се реструктурират:

- делът на разходите за храна се понижава (от 68% през 1997 г. на 54.7% през 2002 г.), но все още остава много по-висок от средния;
- намалява и процентът на разходите за облекло и обувки (от 4 на 2.6%);

⁶ По данни на НСИ.

- “икономиите” се пренасочват главно за покриване на нарасналите разходи за жилища, вода, електроенергия и горива (от 9.3 на 12.8%), за здравеопазване (от 2.8 на 3.2%) и за домашно стопанство (от 1.3 на 3%).

Следователно тези домакинства също са принудени да съкращават разходите си за храна, като заедно с това, в по-голяма степен “инвестират” в развитието на домашното стопанство. Както посочихме, то е важен механизъм за оцеляване, но е и фактор за задълбочаване на икономическата и социалната изолация.

Представеното дотук очертава общите рамки на промените в областта на доходите и жизненото равнище на населението в самото начало на XXI век, които влияят върху предмета на изследването в тази му част - социалните различия между общините.

Резултатите от предходно изследване⁷ показаха, че през разглеждания период

Първо, по отношение поддръждането и диференцирането на общините по обобщаващата социална оценка за 2000 г.:

- В сравнение с 1998 г. съставът на групата общини с оценки над средната за страната се е намалил значително. Разстоянието на средната оценка от еталона обаче се е увеличило. Това води до нарастване на диференциацията в тази първа група и до известно влошаване на нейното общо положение. В рамките на посочените процеси съставът на водещите общини остава непроменен, което говори за сравнителна устойчивост на тяхното състояние по социални показатели.
- Значително се е увеличил броят на т.нар. „критични общини”- от 4 през 1997 г. и 9 през 1998 г. на 40 през 2000 г. Това е индикатор за влошаване на социалното състояние в повечето общини през наблюдаваните години.
- Диференциацията на общините според наблюдаваните социални параметри и преди всичко според обобщаващата оценка през 2000 г. отново (както през предходните години) не може да се оцени като особено голяма. Състоянието на преобладаващата част от българските общини по социални показатели е много сходно и е далеч от еталона. Реструктурирането на тяхната класация в това отношение отразява влошаване на общото социално състояние на все повече общини.
- В горната и долната части от класацията според обобщаващата социална оценка кохерентността е нараснала, което отразява засилване на връзката между икономическото и социалното развитие. Проявяващото се и през предходните години намаляване на степента на кохерентност в средата на поддръждането е следствие главно от по-голямото нарастване на обхвата на общините в „критично социално състояние” в сравнение с промените в обхвата на групата в „критично социално-икономическо състояние.

⁷ За повече подробности вж. Янкова, Н., Г. Шопов, Й. Христосков, Н. Чкорев, С. Иванов, Я. Кирилова. Социално-икономически различия между общините в България. С., 2003, с. 45-70.

Второ, по отношение динамиката на промените в подреждането и диференциацията на общините през периода 1998-2000 г.:

- Протичащите в горните етажи на подреждането процеси в наблюдавания сегмент от социалната област са доста по-стабилни и еднопосочни. Същевременно е налице значителна динамика в социалното състояние на повечето общини, чиято посока е различна и в много малко случаи – положителна.
- Като цяло през наблюдавания период териториалните социални неравенства между българските общини са продължили да се задълбочават.

За разлика от предходните подобни мониторингови изследвания кръгът от показатели, използван тук е разширен с три допълнителни показателя – дял на населението в режим на водоползване от водоснабденото население (%); лекарски практики/1000 жители и стоматологични практики/1000 жители. Тяхното включване стана възможно, от една страна, поради подобряване обхвата на социалните показатели, за които се събира информация на общинско равнище, а от друга, поради техните специфични гносеологически особености:

- *делът на населението в режим на водоползване от водоснабденото население* дава възможност да се отрази в по-голяма степен качеството на живот в общините.⁸ Освен това осигуряването на редовен и всеобщ достъп до качествена питейна вода е една от главните цели на всяка местна власт;
- другите два показателя (*лекарски и стоматологични практики на 1000 жители*) отразяват достъпността на здравните услуги за населението в контекста на здравната реформа.

Останалите два показателя са използвани и при предходните изследвания:

- *облагаеми доходи на един жител* съобразно данъка върху доходите на физическите лица (ДДФЛ) – изборът на този показател продължава да се налага от обстоятелството, че регионалната статистика все още не предоставя данни за равнището на доходите по общини. Информацията за показателя се намира от отчетите за изпълнението на общинските бюджети и се възприема като достатъчно достоверна за равнището на декларираните доходи и представителна за целите на изследването;
- *размер на изплатените социални помощи на един жител* – характеризира в определена степен равнището на обедняване на местното население.

На базата на тези единични показатели е изчислена *обобщаващата оценка за социалното състояние на общините*. Тя се определя въз основа на известния таксономичен метод. Промяната в обхвата на съставляващите единични показатели от методологична гледна точка не позволява да се

⁸ Специално за анализирания 2002 г. трябва да се отбележи, че тя беше много сушава (своеобразен отрицателен „пик“ в дългогодишния цикъл на валежите, обхващащ обикновено 12-14 години). При равни други условия величината на разглеждания показател зависи предимно от състоянието на водопроводната мрежа, която в повечето селища е силно амортизирана и води до големи загуби (около 65-70%) на подадена в мрежата питейна вода.

извършват преки сравнения между подрежданията през предходните периоди до 2001 г.

2. Подреждане и диференциране на общините по социални показатели през 2002 г.

Преди подробния анализ на резултатите за 2002 г. накратко ще обобщим “статичната” картина към 2000 г. Тази кратка рестроспекция е необходима, за да се изведат впоследствие основните промени и тенденции в развитието на социалните различия между общините.

В областта на *доходите на населението* продължи тенденцията от 1997 г. едни и същи териториални единици да заемат първите позиции в класацията на общините според показателя, отразяващ равнището на доходите – Челопеч, Девня, Раднево. Това по правило са общини с моноотраслов профил от добивната и/или тежката индустрия. Непосредствено след тях намират място общини, чиито центрове са големи градове с по-развити индустриални структури – София, Бургас, Варна, Благоевград. На другия полюс традиционно остават малки селски общини, които могат да се определят като местни „гнезда на бедност” – например Вълчедръм, Медковец, Руен Никола Козлево, Чавдар. Подреждането през 2000 г. в голяма степен възпроизвежда класацията и различията между общините, идентифицирани през 1998 г. Запазва се и характерната за целия предходен период 1994-1998 г. тенденция за увеличаване на доходната диференциация между населението в териториален аспект, което в по-общ план е част от процеса по задълбочаване на териториалните социални неравенства.

В областта на *социалното подпомагане* се констатира, че групата общини под специфичния за този показател праг на критичност се увеличава и е вече 25 при 10 през 1997 г. и 15 през 1998 г. Това се дължи преди всичко на намаляващата диференциация между стойностите в дъното на класацията, което отразява сходното състояние на изследвания процес (и индиректно – на бедността) в тази група общини. Отново се откроява проблемът с финансовата неустойчивост на националната система за социално подпомагане, което водеше до голям размер на начислените, но неизплатени от общините социални помощи. Предлагаше се решаването на този проблем да се търси чрез промяна в начина на финансиране и по-конкретно – чрез централизирано финансиране (а не каквато беше практиката – чрез общинските бюджети) на паричното социално подпомагане. През 2003 г. правителството извърши такава промяна и социалните помощи вече се финансират централизирано от МТСП (което е първостепенен разпоредител с бюджетни средства) за сметка държавния бюджет чрез структурите на Агенцията за социално подпомагане (която е второстепенен разпоредител).

Доходи на населението

Анализът на резултатите от подреждането на общините по този показател за 2002 г. (вж. табл. 2) позволява да се направят констатации и

изводи, които в голяма степен са сходни с тези, отнасящи се за предходната година.

Таблица 2

Подреждане на общините според равнището на доходите на населението през 2002 г.*

Общини	ДДФЛ/ 1 жител	Ранг	Общини	ДДФЛ/ 1 жител	Ранг
Камено (Челопеч)	398.99	1	Цар Калоян (Стамболово)	8.04	258
Девня (Девня)	360.33	2	Медковец (Чавдар)	7.83	259
Челопеч (Раднево)	352.86	3	Бр. Даскалови (Ружинци)	7.74	260
Раднево (Камено)	319.08	4	Ружинци (Н.Козлево)	7.55	261
....		...	Н. Козлево (Руен)	7.49	262
Средно за България	66.32	31 (37)	Чавдар (Медковец)	7.46	263
Белене (Троян)	65.86	33 (38)	Вълчедръм (Вълчедръм)	6.24	264

* В скоби са дадени резултати от предходното изследване за 2000 г.

Първо, средната за страната стойност се премества нагоре в сравнение с предходните 2000 г. – от 37-ма на 31-ва позиция, което е в рамките на тенденцията от 1997 г. Това е явен израз на устойчиви процеси на доходна диференциация в териториален аспект, изразяващи се в изтъняване на слоя общини с относително високо равнище на доходи на населението.

Второ, запазва се непроменен съставът на групата от общини (Камено, Девня, Челопеч, Раднево, Мирково, Козлодуй, Гълъбово), където равнището на облагаемите доходи е значително над средното. Прави впечатление, че от 2000 г. насам едни и същи териториални единици заемат първите четири позиции. Това означава, че населението в „богатите“ общини продължава да става относително още по- богато, което на свой ред също е показателно за задълбочаване на социалните неравенства в териториален аспект. За пръв път сред тази група намира място една сравнително новосъздадена община – Куклен, която е на шеста позиция, дължаща се (най- вероятно) на факта, че там е разположен Комбинатът за цветни метали.

Трето, в челните места на подреждането и през тази година преобладават общини с моноотраслови профил – най-често от добивната, преработващата индустрия и от енергетиката, където равнището на трудовите възнаграждения по правило е над средното за страната.

Четвърто, в групата на „богатите“ продължава да намалява броят на големите общини, които са областни центрове – те са вече само пет (София, Благоевград, Бургас, Варна, Пловдив), докато през 2000 г. са били 9, а през 1998 г. – 11. Изводът е, че намаляването на броя на общини, където доходите на населението са над средните за страната, е за сметка най-вече на големи урбанизирани центрове. Устойчиво е мястото на общини с проспериращи производства и отрасли (Троян – фармация, дървопреработване, туризъм; Несебър, Балчик, Созопол – туризъм; Севлиево – фаянсова промишленост, развивана с чуждестранни капитали).

Пето, отново на последните позиции в класацията се намират малки селски общини, сред които Вълчедръм, Медковец, Чавдар, Н. Козлево, Ружинци трайно заемат ролята на аутсайдери. Не случайно в началото на 2005 г. МТСП включи голяма част от тези общини заедно с Гърмен, Хайредин, Неделино (в класацията по анализирания тук показател те заемат

съответно 256, 255 и 254 място) в списъка на „бедните общини“, които са обект на специални преференции при финансирането на проекти, генериращи заетост.

На тази основа може да се направи **общият извод**, че подреждането през 2002 г. в много голяма степен възпроизвежда класацията и различията между общините, идентифицирани през 2000 г., а и през 1998 г. Заедно с това обаче, се намалява групата общини, където доходите на населението са над средните за страната. По такъв начин се запазва тенденцията, установена през периодите след 1994 г. (1994-1996–2000 г.), към увеличаване на доходната диференциация между населението в териториален аспект, което в по-общ план е част от процеса по задълбочаване на териториалните социални неравенства.

Социално подпомагане на населението

Анализът на резултатите от подреждането на общините по този показател за 2002 г. (вж. табл. 3) позволява да се направят следните констатации и изводи.

Таблица 3

Подредане на общините според равнището на социалните помощи на един жител през 2002 г.*

Общини	Соц. помощи/ 1 жител (лв.)	Ранг	Общини	Соц. помощи/ 1 жител (лв.)	Ранг
София-град (София-град)	13.63	1	Брегово (Искър)	124.32	258
Хасково (Хасково)	20.24	2	Брусарци (Лом)	124.59	259
Благоевград (Свищов)	20.72	3	Якимово (Вълчедръм)	133.79	260
Свищов (Благоевград)	21.14	4	Ружинци (Ружинци)	144.63	261
....	Димово (Димово)	145.13	262
Средно за Б-я	41.98	83 (82)	Н. Козлево (Брусарци)	154.09	263
Ардино (Опан)	42.11	84 (83)	Кайнарджа (Кайнарджа)	166.35	264

* В скоби са резултати от предходното изследване за 2000 г. От 1999 г. данните включват и разходите за целево енергийно подпомагане.

Първо, средната за страната стойност почти не променя позицията си (84-о място). Това означава, че:

- разпределението на общините по този показател е сравнително равномерно в сравнение с това по показателя за доходите на населението, където средната за страната е на 31-о място;
- мащабът на стратификация е нараснал, тъй като обхватът на най-депривирани общини и диференциацията са се увеличили (коефициентът на вариация по този показател нараства спрямо 2000 г., но остава под стойностите от 1998-1999 г.).

Второ, групата общини под специфичния за този показател праг на критичност става по-малобройна – 21 спрямо 2000 г. (25), но остава по-голяма в сравнение с 1997 г. и 1998 г. (съответно 10 и 15). За разлика от други години обаче диференциацията в дъното на таблицата е значителна, което е показателно за наличието на особено голяма бедност в съответните общини.

Трето, групата общини със стойности на наблюдавания показател над средното за страната равнище включва голям брой общини, които са центрове на области (17 при 21 през 2000 г.). Наред с това продължава засиленото присъствие на малки общини от изостанали райони (отново, както и при предишни наблюдения, Сатовча, Руен, Хаджидимово, Черноочене, Кирково, Ивайловград, Лъки, Черноочене и др.). Основните причини за хетерогенния характер на тази група общини остават следните:

- В големите общини и градове по принцип равнището на средните доходи на населението е по-високо, но и доходната стратификация е по-силно изразена. При сравнително по-стабилното състояние на бюджетите на тези общини възможностите за изплащане на социалните помощи са по-големи. Общият размер на тези помощи обаче, разпределен на лице от по-многобройното население, определя ниските стойности на наблюдавания показател в този случай.
- Главната причина за ниските стойности на показателя за малките общини от тази група (където нивото на доходите и диференциацията са сравнително по-ниски) е състоянието на местните бюджети, които не можеха да осигурят необходимите средства за социални помощи на бедните.

Анализът на наличните отчетни данни от общинските бюджети дава възможност да се направят следните изводи за периода 2000-2002 г. (вж. табл. 4):

Таблица 4
Средства за социално подпомагане, отчетени от общинските бюджети
(2000-2002 г.)*

	2000 г.	2001 г.	2002 г.
Средства за СП (помощи по ППЗСП и УНР) – общо, лв.	157 185 174	166 652 751	234 719 959
в т.ч.			
субсидия от републиканския бюджет	78 359 459	74 798 450	159 705 657
собствени средства на общините	78 825 715	91 854 301	75 014 302
относителен дял на субсидията (%)	49,9	45	68
относителен дял на собствените средства (%)	50,1	55	32
Целеви трансфери за енергийно подпомагане (лв.)	72 993 715	79 725 156	85 872 235
Разходи за социални заведения (лв.)	23 251 377	24 319 315	31 546 615

* По данни от общинските бюджети.

Първо, през общинските бюджети са преминавали нарастващ обем финансови средства за социално подпомагане – увеличението през 2002 спрямо 2000 г. е с над 50%. Основните причини за това са: а) нарастването на нуждите от социално подпомагане, респ. на подпомаганите лица и семейства; б) промените в механизмите на социално подпомагане, вкл. системите от коефициенти за определяне на диференцирания минимален доход за социално подпомагане и (макар и слабо) нарастване на гарантирания минимален доход (от 37.30 лв. в края на 1999 г. на 40 лв. в края на 2002 г.).

Второ, през целия период общините са заделяли повече средства за социално подпомагане, отколкото са били минимално изисквани от закона. При изисквани поне 50% през периода до 2002 г. относителният дял на

собствените средства на общините е бил между 50.1 и 55%, а през 2002 г. при изискван минимален дял 25% фактически той е бил 32%. По такъв начин общините допринасяха за по-добрата социална защита на населението, но от друга страна, тези разходи създаваха допълнително напрежение за местните бюджети и се отразяваха на възможностите им да финансират други дейности и програми.

Трето, разходите за издръжка на заведенията, предоставящи социални услуги извън обичайната домашна среда, независимо от тяхното абсолютно нарастване са били недостатъчни, за да покрият разходите, необходими за сравнително нормално обслужване. „Обичайният” недостиг през последните две години се оценява на около и над 1 млн. лв. Поради това, както и поради практическата липса на капитални инвестиции, условията на живот в тези заведения са изключително лоши.

Сложната система от взаимоотношения по повод на социалното подпомагане водеше до напрежение между местните власти и министерствата (МФ и МТСП) – както във връзка с администрирането на системата, така и във връзка с нейното финансиране и редовното и в пълен размер изплащане на дължимите социални помощи и на средствата за издръжка на заведенията за социални услуги. Това беше един от факторите за посочената промяна на съществуващата нормативна уредба по отношение начина за финансиране на социалното подпомагане.

Качество на водоснабдяването на населението

Както вече беше посочено, качеството на водоснабдяването в случая се оценява въз основа на показателя за редовност на подаването на вода за населението. Анализът на подреждането на общините по този показател е представен на табл. 5.

Таблица 5

Подреждане на общините според редовността на водоподаване през 2002 г.

Общини	Дял на населението на режим на водоползване (% от водоснабденото население)	Ранг	Общини	Дял на населението на режим на водоползване (% от водоснабденото население)	Ранг
София-гр.	0	1	Добрич-гр.	100	258
Хасково	0	2	Мадан	100	259
Гоце Делчев	0	3	Чавдар	100	260
Копривщица	0	4	Неделино	100	261
...и още 104 общини....	0	108	Земен	100	262
Средно за България	13.45	177	Ракитово	100	263
Джебел	13.54	178	Кнежа	100	264

Първо, в по-голяма част от общините няма проблем с редовното водоснабдяване на населението. При оценката на този факт трябва да се имат предвид, неблагоприятните обстоятелства, произтичащи от крайно лошото физическо състояние на ВиК мрежата и малкото валежи през 2002 г.

Второ, в над 2/3 от общините ситуацията с редовното водоподаване е по-добра в сравнение със средното за страната, т.е. там спрямо под 13.45% от населението е прилаган режим на водата (най-често сезонен).

Трето, най-тежко е положението в 26 общини, където за над 3/4 от хората е имало режим на водоподаване. Изцяло от такъв режим е било засегнато населението на седем общини (вж. горната таблица).

Изводът е, че диференциацията между общините в това отношение е значителна (коефициентът на вариация е над 1.6) и тя се дължи в голяма степен на наличието на (предимно сезонен) режим в редица териториални единици през анализирания година. Лошото състояние на водопроводната мрежа, както и проблеми от организационно и нормативно естество, регулиращи дейността на ВиК дружествата, са в основата на тази диференциация.

Достъп до лекарски и стоматологични услуги

Различията в този достъп за жителите на отделните общини се оценяват въз основа на показателите лекарски и стоматологични практики на 1000 жители. Анализът на подреждането на общините по двата показателя (вж. табл. 6 и 7) показва следното:

Таблица 6
Подреждане на общините според осигуреността на населението с лекарски практики през 2002 г.

Общини	Лекарски практики/1000 жители	Ранг	Общини	Лекарски практики/1000 жители	Ранг
Девня	2.27	1	Цар Калоян	0.36	258
Белоградчик	2.12	2	Завет	0.32	259
Своге	1.69	3	Антоново	0.27	260
Ветрино	1.68	4	Костенец	0.27	261
...	Опака	0.26	262
Средно за Б-я	0.92	81	Долни чифлик	0.25	263
Аврен	0.91	82	Самоков	0.17	264

Таблица 7
Подреждане на общините според осигуреността на населението със стоматологични практики през 2002 г.

Общини	Стоматологични практики/1000 жители	Ранг	Общини	Стоматологични практики/1000 жители	Ранг
Пловдив	1.23	1	Симеоновград	0.10	258
Челопеч	1.18	2	Бобов дол	0.09	259
София-гр.	1.01	3	Каолиново	0.08	260
Смолян	0.99	4	Сливо поле	0.08	261
...	Сунгурларе	0.07	262
Средно за Б-я	0.68	64	Хитрино	0.00	263
Лом	0.67	65	Борован	0.00	264

Първата година от въвеждането на тази нова форма на първично здравно обслужване на здравноосигурените лица се характеризира със сравнително големи различия в осигуреността на населението с лекарски и

особено със стоматологични практики.⁹ Вариационният размах в осигуреността с лекарски практики е 2.1, а със стоматологични – 1.23, докато коефициентите на вариация са съответно 0.35 и 0.53.

В над 2/3 от общините лекарските практики на 1000 жители са под средната за страната стойност, а в почти 30 от тях – и под специфичния за този показател праг на критичност. В някои общини въобще няма стоматолози, а в други те са много малко в сравнение с броя на жителите. Повечето от тези общини са малки, с лоши условия за живот и поради това (към анализирания година) непривлекателни за медицински специалисти. Подобно е положението и при осигуреността със стоматологични практики. Това означава, че много хора не са осигурени с достъпна здравна помощ, като проблемът е още по-тежък за общини с разпръснатата селищна мрежа, където състоянието на пътната инфраструктура от местно значение (трето- и четвъртокласните пътища) е много лошо. Не случайно кметове на малки общини почти единодушно посочват като един от своите основни проблеми осигуреността на жителите от периферните селища със здравна помощ и особено – с неотложна и спешна помощ.¹⁰

Изводът, който може да се направи, е, че през наблюдаваната година е налице значителна диференциация между общините по отношение осигуреността на населението с общопрактикуващи лекари и (особено) със стоматолози.

Обобщаваща оценка за състоянието на общините по социални показатели

Анализът на подреждането на общините по тази обобщаваща “социална” оценка за 2002 г. (вж. табл. 8) позволява да се направят следните изводи и оценки.

Таблица 8

Подреждане на общините според равнището на обобщаващата оценка за тяхното състояние по социални показатели през 2002 г. *

Общини	Обобщаваща оценка	Ранг	Общини	Обобщаваща оценка	Ранг
Девня (Челопеч)	0.4194	1	Долни чифлик (Якимово)	0.9624	258
Челопеч (Раднево)	0.5096	2	Завет (Искър)	0.9643	259
Раднево (Девня)	0.5581	3	Ружинци (Брусарци)	0.9920	260
София-град (Камено)	0.5661	4	Самуил (Димово)	0.9927	261
....		...	Н. Козлево (Ружинци)	1.0037	262
Средно за Б-я	0.7136	43 (37)	Антоново (Вълчедръм)	1.0046	263
Г.Делчев (Ст.Загора)	0.7165	44 (38)	Кайнарджа (Кайнарджа)	1.0201	264

* В скоби са резултатите от предходното изследване.

⁹ В началните години на промяната достъпът до тези здравни услуги все още е широк и не е ограничен от статуса на съответното лице (осигурено или неосигурено), поради което в знаменателя може да се постави общият брой жители в дадена община.

¹⁰ Вж. Стратегия за укрепване капацитета на малките общини. Брошура на Програма „Инициатива местно самоуправление” на Американската агенция за международно развитие. С., 2003 г.

Първо, обхватът на първата група (с оценки над средната за страната) е сравнително голям – в нея влизат около 16% от общините. Това означава, че във всяка шеста община социалното положение на населението (по анализирания показател) е по-добро от средното за страната.

Второ, обобщаващите социални оценки на водещите общини са сравнително близки, като все пак Девня е значително напред.¹¹ Това води до по-малка диференциация в тази първа група, но и до по-добро нейно общо положение по анализирания показател (поради приближаване на средната оценка до възможната максимална благоприятна стойност).

Трето, независимо от промяната на показателите, формиращи обобщаващата социална оценка, водещите три общини остават същите, както и през 2000 г. Около половината от общините в първата група през 2002 г. са били в челото на класацията и през 2000 г. Изводът е, че състоянието на тези общини по социални показатели може да се определи като сравнително устойчиво.

Четвърто, броят на общините в третата група - на "критичните" общини, е голям. Тя обхваща 80 териториални единици, т.е. около 1/3 от цялата съвкупност. Това заедно с обхвата на първата група позволява да се заключи, че е налице съществена поляризация на общините по тяхната обобщаваща оценка за състоянието им по социални показатели.

Пето, различията между оценките в групата на критичните общини не са големи, което показва, че анализирания им социални характеристики (респ. – условията за живот там) са сходни. Прави впечатление също, че стойността на оценката за последните три общини е по-голяма от единица, което е крайно неблагоприятно. Анализът показва, че тук се намира голяма част от общините, формираща същата критична група през предходните години (Кайнарджа, Ружинци, Димово, Якимово, Стралджа, Вълчедръм, Антоново и пр.). В контекста на променения брой показатели, формиращи обобщаващата социална оценка, това е показателно за устойчивост на социалните проблеми в тях.

Шесто, разликата между обобщаващата оценка на първата в подреждането община – Девня и средната за страната е по-малка от разликата между средната оценка и тази на последната в класирането община – Кайнарджа. Това означава, че през 2002 г. средното за страната равнище е по-близко до най-добрите оценки, отколкото до критичните стойности, което може да се оцени положително (през предходните години ситуацията беше обратна – средната стойност беше по-близко до критичното равнище на оценката).

Седмо, върху равнището на обобщаващата оценка, респ. - върху ранга на общините по нея, по-силно е влиянието на показателя, отразяващ доходите на населението. И сред по-широкия кръг показатели, той остава решаващият фактор, определящ социалния профил на общините и диференциацията между тях.

Осмо, третата група продължава да обхваща преимуществено сравнително малки и периферни общини (много често – планински, със

¹¹ През 2000 г. обаче оценката на първата тогава община – Челопеч, е 0.1078, т.е. много близо до еталона.

застаряващо и намаляващо население), които разполагат с незначителен икономически потенциал и слаби финансови възможности. Това се отразява върху доходите на населението и върху мащабите на бедност там.

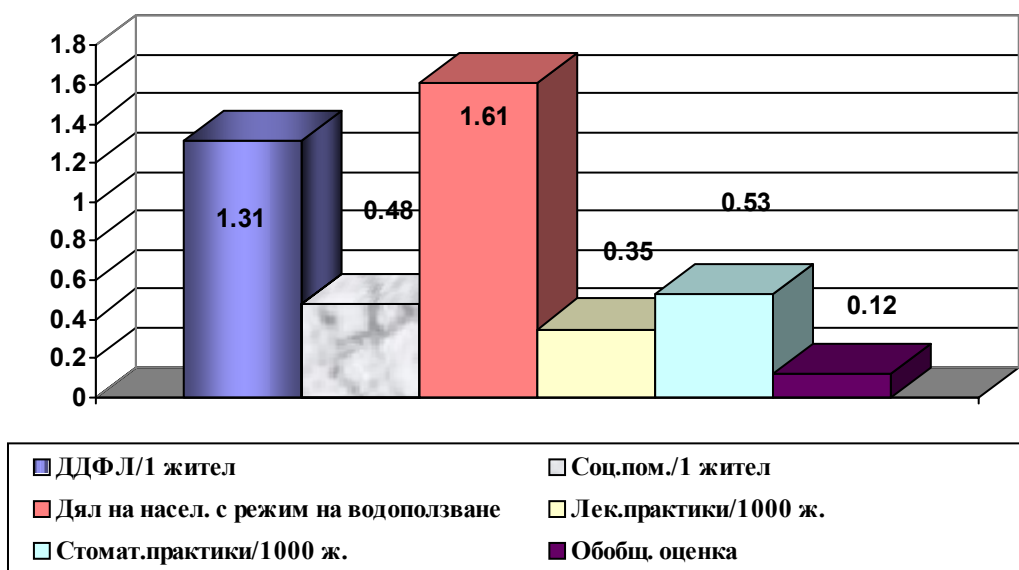
Диференциация на общините според изследваните параметри

Анализът на коефициентите на вариация за анализираната година (вж. фиг. 3) показва следното:

Диференциацията на общините е най-голяма при дела на населението с режим на водоснабдяване и при доходите на населението, следвана от тази по стоматологични практики на 1000 жители. Тя е по-слаба по отношение на социалните помощи на един жител и най-малка – по обобщаващата оценка. Въз основа на това диференциацията на общините според наблюдаваните социални параметри и преди всичко – според обобщаващата оценка през 2002 г., не може да се оцени като особено голяма.

Фигура 3

Диференциация на общините по социални показатели през 2002 г.

Социален профил на трите групи общини според интегралната оценка за социално-икономическото им състояние

Според интегралната оценка за 2002 г. броят на общините в I група (над средното за страната равнище) е 43, във II (между средното за страната и прага на критичност) – 168, а в III (където са т.нар. “критични общини”) – 52. Според обобщаващата “социална” оценка, групите обхващат както следва: I група – 42, II група 140, а III – 81 общини (вж. табл. 9).

Таблица 9

Рангове на общините според интегралната оценка за социално-икономическото състояние и обобщаващата социална оценка през 2002 г.

Общини	Ранг според интегр. оценка	Ранг според обобщ. соц. оценка	Общини	Ранг според интегр. оценка	Ранг според обобщ. соц. оценка
Несебър	1	26	Вълчедръм	258	252
Приморско	2	58	Каолиново	259	248
Девня	3	1	Кирково	260	210
Челопеч	4	2	Н. Козлево	261	262
....			Ружинци	262	260
Средно за Б-я	44	37	Крумовец	263	191
Ловеч	45	38	Джебел	264	184

Сравнението показва, че разпределението на общините според социалната оценка е по-поляризирано. Това се дължи на по-големия брой общини в третата група и на по-големите различия в стойностите на съответните оценки, поради което коефициентът на вариация на интегралните оценки е 0.08, а на обобщаващите социални оценки – 0.12.

Анализът на кохерентността¹² на подреждането в двете групировки през последната анализирана година показва следното: В състава на формираната според интегралната оценка I група влизат 23 общини от I група според обобщаващата социална оценка, и 20 – от II група, като в случая кохерентността е 53%. Във II група, формирана според интегралната оценка влизат 19 общини от I група по обобщаващата социална оценка и 44 от III група по обобщаващата оценка. Това формира 61% степен на кохерентност. Степента на кохерентност в третата („критична“) група общини, образувана според интегралната им оценка, е най- голяма и достига почти 70%.

Тези резултати потвърждават връзката между социално и икономическо развитие на общините и че социалният профил на преобладаваща част от тях съответства на общото им социално-икономическо състояние. Разминаванията в позиционирането на общините по интегралната и по социалната им оценка е следствие главно от по-голямата им диференциация в социално отношение. Тя се изразява най-вече в по-големия обхват на групата общини в „критично“ социално състояние (81), водещо до по-различно структуриране на общините според интегралната им оценка.

3. Промените в подреждането и диференциацията на общините през периода 2001-2002 г.

За тази цел се анализират измененията в подредбата на общините по обобщаващите социални оценки за 2002 г. спрямо 2001 г.¹³ (вж. фиг. 4) и по-специално:

¹² Тя се измерва като дял на общините от “i”-та група общини по обобщаваща социална оценка, попадащи в съответната “i”-та група общини по интегрална оценка (i=I, II, III).

¹³ За 2000 г. не съществува информация по показателите за осигуреност на населението с лекарски и със стоматологични практики, което не дава възможност да се изчислят обобщаващи социални оценки за тази година.

- промените в броя на общините, които са сменили местата си в подреждането;
- движението на общините от група в група;
- промените в диференциацията на обобщаващите оценки и на наблюдаваните показатели.

В подреждането за 2002 г. от 42 общини в I група по обобщаваща оценка се повтарят 27 общини от същата група, формирана през 2001 г., което формира един сравнително висок коефициент на "стабилност" от 0.64. За III група този коефициент е 0.56, като в случая трябва да се има предвид и почти двойно нарасналият обхват на тази група през 2002 г. спрямо 2000 г.

В класацията за 2002 г. 3 общини от I група (Несебър, София-град и Шумен) запазват същите абсолютни места, които са имали в подреждането през 2001 г. От II група броят на такива общини е също три (Елин Пелин, Нова Загора и Карнобат), докато от III група те са четири (Исперих, Лозница, Самуил и Антоново). Това, макар и с известна доза условност, дава основания да се заключи, че протичащите в горните етажи на подреждането процеси в наблюдавания сегмент от социалната област са малко по-динамични.

От останалите 253 общини 122 са подобрили позицията спрямо 2001 г., а другите 131 са слезли по-надолу. Това показва наличието на значителна динамика в социалното състояние на повечето общини. Посоката на тази динамика обаче е различна и далеч не във всички случаи е положителна.

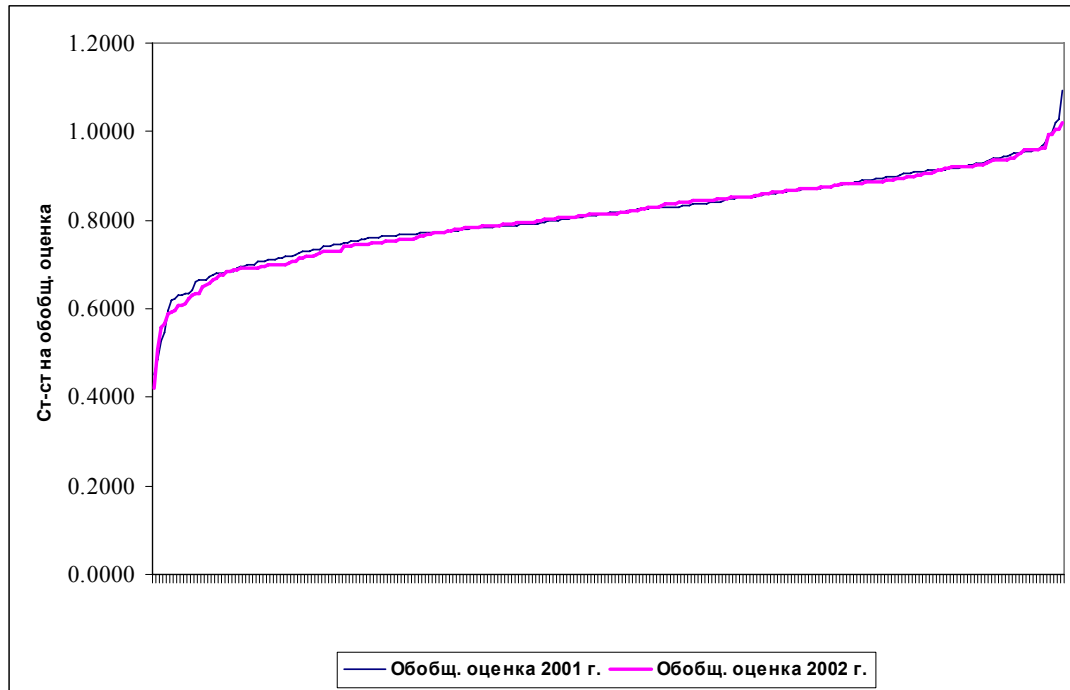
Положителна "качествена" промяна в позициите отбелязват 7 общини, които преминават от II в I група (Сандански, Разлог, Г. Оряховица, Белоградчик, Габрово, Разград, Божурище). Малко на брой (само три – Родопи, Чепеларе, Драгоман) са общините, които преминават от I във II група. Негативна черта на промените е, че няма общини, които да са преминали от III във II група, което отразява устойчивост на социалните проблеми в тях. Останалата, по-голяма част от общините променят местата си в рамките на същата група, към която са принадлежали през 2001 г. Запазването на това позиционно статукво може да се отдаде на малкия период, който се наблюдава, и на инерционността на анализирания процес.

Анализът на кривите, представящи стойностите на обобщените оценки за всички общини през анализирания две години, показва следното (вж. фиг. 4).

- в сравнение с 2001 г., кривата за 2002 г. е малко по-полегата – особено в своите краища, формирани от най-добрите и от най-лошите оценки. Това е следствие от по-плавното увеличаване на различията между всички общини, но особено между тези, които са в първа и трета група на подреждането. Стойностите в началото и в края на кривата за 2002 г. са под стойностите за 2001 г., което отразява известно подобряване на социалните параметри главно в част от общините от I и от III група;
- като цяло кривата, респ. стойностите за 2002 г. са над тези за 2001 г., което отразява известно увеличаване на диференциацията.

Фигура 4

Промени в обобщаващите социални оценки за 2001 и 2002 г.

Сравнителният анализ на показателите за степента на диференциация на общините по социални показатели и по обобщаващата оценка (вж. табл. 10, фиг. 3 и 4) показва, че за изследвания период тя е намаляла при доходите и при осигуреността със стоматологични практики, докато при останалите показатели, вкл. при обобщаващата оценка, се е увеличила. По такъв начин като цяло през наблюдавания кратък период териториалните социални неравенства между българските общини са продължили да се задълбочават.

Таблица 10

Диференциация на общините по социални показатели през 2001 и 2002 г.

	2001 г. Коефициент на вариация	2002 г. Коефициент на вариация
ДДФЛ/1 жител	1.353	1.314
Социални помощи/1 жител	0.456	0.477
Дял на население с режим на водоползване	1.232	1.607
Лекарски практики/1000 ж.	0.323	0.354
Стоматологични практики/1000 ж.	0.555	0.529
Обобщаваща оценка	0.115	0.118

Всичко това заедно с посоченото вече нарастване на обхвата на общините от I и III група през 2002 спрямо 2001 г. дава основание да се направят следните изводи:

Първо, промените в подреждането и групирането на общините са предимно в посока към увеличаване на поляризацията и задълбочаване на териториалните социални различия.

Второ, за социалното състояние на повечето общини е характерна значителна динамика и те променят своите позиции в общото класиране. Тази динамика, разбира се, не е еднозначна.

Трето, трансферите между I и II групи общини могат да се оценят като положителни – броят на влезлите е по-голям от броя на излезлите от I група. Няма обаче общини, които да са излезли от кръга на „критичните в социално отношение“ и да са преминали в „златната“ среда (т.е. във II група), което отразява устойчивост на социалните проблеми в тях.

*

Резултатите от изследването позволяват да се обобщят следните **изводи и оценки**:

В областта на доходите на населението

- Подреждането през 2002 г. до голяма степен възпроизвежда класацията и различията между общините, идентифицирани през 2000, а и през 1998 г. Налице са обаче устойчиви процеси на доходна диференциация в териториален аспект, изразяващи се в изтъняване на слоя общини с относително високо равнище на доходи на населението. В това отношение се запазва тенденцията, установена през периодите след 1994 г. (1994-1996-2000 г.), което в по-общ план е част от процеса по задълбочаване на териториалните социални неравенства.
- Съставът на групата общини, където равнището на облагаеми доходи е значително над средното за страната, се запазва почти непроменен. Челните места заемат отново общини с моноотраслови профил – най-често от добивната, преработващата индустрия и от енергетиката, където равнището на трудовите възнаграждения по правило е над средното за страната (Девня, Челопеч, Раднево, Мирково, Козлодуй, Гълъбово). На последните позиции остават малки селски общини.

В областта на социалното подпомагане

- Разпределението на общините в трите групи е сравнително равномерно в сравнение с това по показателя за доходите на населението. Мащабът на стратификация обаче е нараснал, тъй като обхватът на най-депривирани общини и диференциацията са се увеличили.

По отношение редовността на водоснабдяването

- Независимо от лошото състояние на ВиК мрежата и големите загуби на подадена питейна вода в по-голяма част от общините няма проблем с редовното водоснабдяване на населението. Най-тежко е положението в 26 териториални единици, където за над 3/4 от хората е имало режим на водоподаване. Изцяло от такъв режим е било засегнато населението на седем общини. Това формира значителна диференциация между общините.

По отношение достъпа до здравни услуги

- В началото на здравната реформа е налице значителна диференциация между общините по отношение осигуреността на населението с общопрактикуващи лекари и (особено) със стоматолози.

По отношение подреждането и диференциацията на общините по обобщаваща социална оценка за 2002 година

- Във всяка шеста община социалното положение на населението е по-добро от средното за страната. През 2002 г. средното за страната равнище е по-близо до най-добрите оценки, отколкото до критичните стойности, което може да се оцени положително (през предходните години ситуацията беше обратна – средната стойност беше по-близо до критичното равнище на оценката).
- Независимо от промяната на показателите, формиращи обобщаващата социална оценка, водещите три общини остават същите, както и през 2000 г. Около половината от общините в първата група през 2002 г. са били в челото на класацията и през 2000 г. Следователно състоянието на тези общини по социални показатели може да се определи като сравнително устойчиво.
- Броят на общините в групата на “критичните” общини, е голям. Тя обхваща около 1/3 от цялата съвкупност. Това заедно с обхвата на I група позволява да се заключи, че е налице съществена поляризация в състоянието на общините по тяхната обобщаваща социална оценка.
- Получените от изследването резултати отново потвърждават връзката между социално и икономическо развитие на общините, като социалният профил на преобладаваща част от тях съответства на общото им социално-икономическо състояние (кохерентността между трите групи общини по интегрална и по обобщаваща социална оценка е между 50 и 70%).

По отношение динамиката на промените в подреждането и диференциацията на общините през периода 2001-2002 г.

- За социалното състояние на повечето общини е характерна значителна динамика и те променят своите позиции в общото класиране. Тази динамика не е еднозначна, но като цяло е в посока към увеличаване на поляризацията.

Проведеното поредно изследване позволява да се заключи, че резултатите от него могат да се използват за оценка на състоянието и различията между общините в социалната област и да служат като основа за вземането на управленски решения при формирането и провеждането на регионалната политика на национално и местно равнище.